

KERTINĖ PARAŠTĖ

Tautinė atmintis ir vaizdiniai

Prieš maždaug mėnesį PBS stotys visą savaitę rodė filmą „Shoah“. Tai prancūzų kinematografo Claude Lanzmann filmas apie žydų žudymą Lenkijoje. Daugiausia linksniuojamos vietovės: Oswiecim-Auschwitz ir Treblinka. Ilgas, beveik devynių valandų filmas nenaudoja praeities bausių nuotraukų (lavonų kalnai, išbadėje kaliniai, į mirtį žvelgiantis akys), o tačiau intensia perduoti siaubą liudininkų žodžiais net ir idiliškame Europos gamtos fone. Gambiai panaudojami pasenę lenkų prekiniai vagonai ir garu bei dūmais puškuojantys garvežiai: tai daiktai, kurie tebėra Lenkijos kasdienybės dalis, o tačiau yra ryšys su praeitimi. Filmuotojas meniškai išradingas: štai du vilniečiai kalba apie Lietuvos girių grožį, stovėdami prieš naujai pasodintą mišką Izraelyje. Kamera, lyg garvežys, juda virš surūdijusių Auschwitzo koncentracijos stovyklos bėgiu. Upliu plaukia valtėlė, o jame sėdintis dainuoja vokišką dainelę: jis čia buvo trylikos metų berniukas kalnys ir miestelio gyventojai dar prisimena kasdien girėdave jo dainą.

„Shoah“ filmo pagrindinis tikslas: neleisti žiūrovams užmiršti, kad prieš kelias dešimtis metų buvo žudomi žydai vien dėl to, kad jie žydai. Tai jis pasiekia gyvu liudininkų žodžiu ir dabartinės kasdienybės daiktais, paversdamas juos simboliais. Veiksme dalyvauja ir pats filmo kūrėjas: jis yra klausinėtjas, kuris savo labai paprastai skambančiais klausimais atidengia naujus prasmės klodus žmonių prisiminimuose. „Shoah“ yra ne vien meniškas dokumentinis filmas: jis yra ir labai angažuota ir stipri polemika su vokiečiais ir lenkais. Filmuotojas kaltina lenkus: jūs drįsote gyventi, kai čia pat už spygliuotų vielų buvo žudomi žmonės, kai Varšuvos gete žmonės buvo sistemingai badu mariniami. Ji teisėtai galime laikyti tendencingu: filmuotojui, atrodo, visiškai nerūpi, ką pergyveno tie patys lenkai kaimiečiai to visuotinio Europos siaubo dienomis. O vis dėlto filmą verta pamatyti visiems mums, kurie sunkiai tikime į blogio banalumą (o ypač nesuvokiame blogio). Žydų bendruomenei filmas gyvybiškai svarbus, nes kūrybos pagalba jis pratęsia bausių naikavimo metų atminimą.

Kiekvienais metais šiuo laiku minime Lietuvoje bolševikų 1941 metų birželį vykdytus trėmimus ir žudynes. Tos siaubo dienos neišdildomai įrėtos visų tų atmintyje, kurie jas pergyveno, nors ir maži būdai. O dar vėliau gimusiems visą gyvenimą neišdils iš akių kur nors pokario metais matyta nuotrauka: Leokadija Žemgulienė glaudžia Pavežvyje nužudytą savo vyrą dr. Juozą Žemgulio ranka. Šis vaizdas jau yra peržengęs dviejų žmonių neišsakomą tragediją: klasikinė, koncentruota jos išraiška tapęs simboliu 1941 metų birželiiui visos tautos sąmonėje. Tačiau tiems, kurie apie žudynes ir vežimus žinos vien iš pasakojimų, tos baisios dienos bus tik skaidriai knygu lapuose, tik raidžių mirgysys liudininkų prisiminimuose. Čia kaip tik yra vieta, kur vaizdinė kūryba (mūsų laikų technologijos dėka) pratęsia ir įamžina tautinę patirtį ateities kartoms. Ar nereikėtų ir mums filmo, kuriame matytume bėgus Lietuvos gamtovaizdyje (nors tai būtų žemėlapis ar Vokietijos gamtovaizdis, taip kaip apie Paberius galima kalbėti stovint Izraelio miške)? Ar neturėtume matyti susitautus vagonus, kuriuose girdėti sugrįžusių žmonių vaitojimas Lietuvos stotyse? Girdėti traukinių dundėjimą, net ir tada, kai bandome užmigt? Matyti veidus tu, kurie gal dar vaikais buvo išvežti į Sibirą, ir kurių paprasti žodžiai apie savo Sibiro kasdienybę yra lygiai kaltinimas Lietuvai nusiaubusiems bolševikams, kaip ir nukankintųjų lavonai? (Yra daug pasaulyje vietų, kurių gamtovaizdis toks pat kaip Sibire, pavyzdžiui, Kanados šiaurėje. Jei filmuotojo neįleis į Sibirą, tai jį įleis į Kanadą ir Lenkiją.)

Nevertetū į „Shoah“ numoti ranka, kaip dabartinės aštrios politinės polemikos reiškinį. Verčiau iš jo pasimokyti, kaip kūryba yra esminis tautinės atminties laidas. Mūsų bendruomenei, taip kaip ir žydų bendruomenei, reikia kūrybinio mosto, kuriuo būtų apipavidalintas, suformuotas ir išlaikytas to baisaus mūsų tautos meto prisiminimas. Turbūt negalima tikėtis, kad tai padarytų dabartinės Lietuvos kūrėjai, arba bent ne po „klasių kovos“ skraistę. Todėl tuo labiau tai yra mūsų, išvilių, užduotis. Šita tautinės atminties klodą žodine kūryba yra

Aloyzo Barono septyniadesimtmetis

ADOLFAS MARKELIS

Jei prieš septynerius metus mirtis nebūtų sustabdžius Aloyzą pusiaukelėje, šiais metais mes švestume jo septyniadesimties gimtadienį, džiaugdamiesi jo naujų knygų derliumi, jo sąmoningais eilėrašciais ir optimistine nuotaika, plaukiančia nesustabdoma žodžių srove, juoku, naujais novelių ir romanų projektais ir jo asmenine šiluma bei artumu. Ta prasme Baronas nėra miręs. Dažnai prisimindami jį, jo artumą jaučiame čia pat, ne kažkada praityje, bet šios dienos momentu. Kiti iškeliauja negrįžtamai, bet Baronas, būdamas kūrybingas, spalvingas asmenybė, lieka gyvas mūsų tarpe ne vien daugybe savo parašytų knygų, bet pačiu savimi. Barono kūryba daugelis skaitėme tais laikais, kai dar knyga iš viso buvo skaitoma, bet ne slepiama lentynose; daugelis jį asmeniškai pažinojome, nes Baronas buvo savo savyje užsidaręs. Jis mėgo paprastus žmones, iškančius gyvenimo prasmę, gyvenimo ir teisybės socialiniame gyvenime, dažnai iškančius išieties smuklėse, iš neviltes prisigėrusius, sprendžiančius moralines problemas – blogį ir gerį įvairiose aplinkybėse. Jis vaizdavo pokario jaunus žmones tėvynės, pasimetusių svietimoje aplinkoje, blaškomus jaunystės siautulyje, gyvenimo žalojamus, visada kovojančius už gerį ir už iš tėvynės parsineštas dorines normas. Toks jis lieka ir šiandien mūsų tarpe. Galėjo būti visiškai kitai, nes Baronas savo vaikystės ir jaunystės biografijos kryptimi neabejotinai turėjo slinkti į kairę, kai ir visas gyvenimas pasisuko priešinga kryptimi tautinės nepriklausomybės praradimo metais. Tačiau Baronas liko ištikimas sau ir mūsų tautinėms aspiracijoms. Daugelyje savo veikalų jis vaizdavo okupanto naikinamą pokario me-

tais lietuvių partizanų rezistencija. Savo kūryboje Baronas ieškojo tiesos, nevengdamas socialinės tematikos ir neidealiuodamas praeities, savo publicistikoje atskleidždamas ir tamsesnę nepriklausomos Lietuvos gyvenimo pusę. (Prisimenu, kaip Drauge jis rašė apie vargą, kur kaimietis negalėjo pasidalyti geriamo vandens su varlėmis kūdroje.)

Sunku skirti Baroną kaip asmenį nuo rašytojo. Jį pažinusi neabejotinai pripažins, kad Baronas ir kasdieniniame gyvenime nebuvo bešpalvis, bet gaivalingas kasdieninėje kalboje savo žodžio spalvingumu, humoru ar pasamoneje planuojamą naujos novelės ar romano siužetą, dominančiu klausytoja. Kasdieninėje kalboje jam buvo ypač charakteringas humoro potėpis, net kalbant apie liūdus bei tragiškus įvykius. Tas bruožas magnetiškai traukdavo į save ne tik tavernos lankytojus, vienišuosius viengungius, taip pat į gyvenimą želgiančius per kreivą prizmę – tragiškai, gal daugiau komiškai, – bet ir inteligentiją, žodžiu, visus, kur magiškas humoristinis žodis eilėrašcio forma nuskaudėdavo lietuviškuose renginiuose. Baronas buvo populiarus ne tik salūniniame aplinkoje ar ateitininkijos bei jai artimos pasaulėžiūros žmonių tarpe, bet ir visos Chicago multipasaulėžiūrinės visuomenės. Pažįstant jį iš arčiau, negalėjai skirti, kur Baronas prasideda kaip rašytojas, kur yra riba tarp asmens ir rašytojo, kur jį susilieja ir kur išsiskiria. Santykiuodamas su juo, visada jutai jo vidinį pakilimą, atitūkimą nuo gyvenimo pilkumą, jutai jį kalbantį apie tą patį pilkumą rašytojo frazėmis ir palyginimais. Ta prasme Baronas gyvenimo kaip transe, dvasiškai pakilęs nuo kasdienybės, tačiau nebėgdamas nuo jos, gal ir negalėdamas jos išvengti. Kiekvienas pakilimas sąlygojamas kritimo. To neišvengdavo ir Baronas, ir tamsos momentai palikdavo įspaudus jo gyvenime. Laužtinė charakterio linija charakteringa meno žmoneis, o Aloyzas nebuvo išimtis. Nebuvo jam suprantami ramūs, dvasiškai balansuoti žmonės, nemėgo jis pasenusio jaunimo, nerūgė ir didelių kraštutinumų daugiau dėl savo pasaulėžiūros, bet ne dėl savo prigimties. Jo charakteryje atsispindi aukštaitiškas jausmingumas, momento proveržiai ir nuotaikos, gamtos meilė ir poetinis nusiteikimas, kai kur beveik religiška užvaldė Barona, ir tada pradėdai abejoti, kur jis kalba kaip beletristas ir kur kaip poetas.

Baroną puikiai pažinome savo tarpe, nepriskirdami jam jokių didesnių nuopelnų. Taigi pranašas nėra pranašas savo žemėje. Jis mums buvo tik paprastas atlašardis Aloyzas, su kuriuo būdavo smagu pasišnekučiuoti ar išgerti butelį alaus. Mirtis ir laiko distancija man verčia perkainoti praeitį, suteikiant jai atitruktą formą ir piešiamam portretui gražinti spalvas, kurių nebuvo matoma Baronui esant gyvam, arba kurios buvo tuo metu nublukusios. Būtu

Rašytojas Aloyzas Baronas gimė 1917 m. gruodžio mėn. 12 d. Vabalninke, Biržų apskrityje. Mirė 1980 m. rugėžio mėn. 7 d. Chicagoje. S. m. gegužės 17 dieną Lietuvių Bendruomenės Cicero aplinkė surengė jo 70 metų gimimo sukakties minėjimą. Ta proga Adolfas Markelis žvelgė į a.a. Aloyzo Barono gyvenimą ir kūrybą.

apie valkataujančius niekadarbius, sukeliančius ne vien graudulį, bet ir juoką.

Nors ir prabėgomis verta pažvelgti į jo novelę. Kritikai mažiau kreipia dėmesio į šią nedėkingą ir sunkiai valdomą žanrą. Su novele Baronas pradėjo rašytojo karjerą, dar vos apšile kojas šiame kontinente. Pirmoji jo novelių knyga *Zvaigždės ir vėjai* pasirodė 1951 metais (išleido Ventos leidykla), tada *Debesys plaukia pažemiu* (išleido Anatolijus Kairys). Toliau: *Antrasis krantas*, *Saulės grįžimas*, *Išdžiūvusi lauka*, *Šilko tinklai*. Neabejotinai, jo novelėse, kaip ir romanuose, išsiskleidžia natūralus Barono pasakotojo talentas. Iš pradžių, išskodamas originalumo, pakrūpsta į baronišką manierizmą, vėliau, apvalęs stiliumi nuo bereikalingu puošmenų, kondensuotai sugeba išvystyti jei ne klasikinę intriga, tai nuotaiką ir veikėję pergyvenimus risanti tampa vieneta. Apie siužetą jam nereikia galvoti. Idėjos, įvykiai savaime jam išplaukia be juntamo dirbtinumo ar tikrovės šaravavimo. Net ir ten, kur suabejotum literatūrinę tikrovę, Baronas sugeba rasti išeitį novelės atomazgoje. Noveleje „Pasitikėjimas“ (*Zvaigždės ir vėjai*) Vytautas kalba paprasta filosofijancia kalba apie nepasitikėjimą moterimis ir apie vėją. Vėjas – jaunystės audru simbolis. „Sturm und Drang“ įvaizdis. Labai nesudėtingi novelės dialogai apie meilę ir merginos apgaule, kol ta pati vejo simbolika išsiskleidžia novelės gale, kai apygyrtis Vytautas įsipainioja į vėjo ir audros nuplėstus elektros laidus ir taip žūva.

Savo novelėse Baronas vaizduoja Lietuvos okupacijų laikotarpio, vėliau – tremties gyvenimo įvykius ir „Antrajame krante“ – Amerikoje isikūrimo laikotarpį. Filosofavimas kartais lėkštokas ir nuobodus, tačiau novelė jėga duoda drąsūs palyginimai ir žodžio magika. srovinis jos tekejimas ir rašytojo energija bei entuziazmas, juntami novelių paslapiusios. Be karo siaubo, tėvynės praradimo, kurį jis subtiliai atskleidžia *Antrojo kranto* novelėse, meilė merginai-moteriai yra pagrindinė tema, vartančias pasikartojanti visoje jo kūryboje. Jausminiai momentai niekad Barono kūryboje nėra vulgūrūs, seksualūs, visada romantiški, pilni aukštaitiško graudulio, nostalgijos, praradimo. Jaunystės erotika kai kur naivi, mergaitės paveikslas tampa siluetu, daugiau simbolika, nekaltybės isikūnijimu net paskutinėse novelėse, kur pabėgusi nuo tėvų mergina išnaudojama piktąudžiautojo. Ankstyvose novelėse atsispindi mūsų kartos pažitūros ir moterį, ne visada sutampanti su šios dienos galvojimu ir moterų emancipacija. Tradicinė pažiūra, kad vyras daugiau kenčia už moterį, vyras – Goethės Verterio prototipas, – dabar nebeprimtina: kenčia abi pusės žmogiškos tragedijos veiksmu, kur sudūta iliuzijos ir jaunų žmonių likimai. Ta mintimi norėtusi baigti kelias pastabas apie Aloyzo Barono asmenį, bendrą jo kūrybos pobūdį ir apie jo novelę, davusią progos po jo mirties įsteigti novelės kasmetinį konkursą.

Šiame numeryje:

Tautinė atmintis • Aloyzo Barono septyniadesimtmetis • Erelių vakarinis lakiojimas • Viktoro Petravičiaus paroda • Tarptautinė dailės paroda Chicagoje • Brazdžionis – lietuvių tautos poetas • Bernardo Brazdžionio istoriniai eilėrašciai • Bernardo Brazdžionio gyvenimo kelionė

Erelių vakarinis lakiojimas

SONĖ PIPIRAITĖ-
TOMARIENĖ

Šiandien man tikrai džiugi ir maloni diena. Džiugi tai džiugi, bet kita kartą, ne senų senovėje, bet kai buvau dešimties metų, dar labiau džiaugias, kai laimejau pačią pirmąją savo premiją vaikų laikraščio „Zvaigždutė“ paskelbtame rašinio konkurse tema „Kam aš mokaus“. Premija buvo — pasakų knyga. Kas tada galėjo pagalvoti, kad kada nors ir pati rašysiu pasakas?

Šiandien esu dėkinga Lietuvos Bendruomenės Cicero apylinkės valdybai, kad prie šio minėjimo ir mane priglaudė. Širdingai dėkoju Lietuvos rašytojų draugijai ir jos pirmininkui rašytojui Česlovui Grincevičiui už garbę, paskiriant man premiją. Sakau aciū dosniam mecenatui dr. Kazuii Ambrozaičiui už svarų čeki. Dėkoju vertintojų komisijai, losangeličiams Alei Rūtai-Arbienėi, Rūtai Klevai Vidžiūnienei ir Pranui Visvydui už mano novelės išrinkimą ir malonius žodžius.

Reikia džiaugtis, kad Lietuvos rašytojų draugija tesia šį, jau tradiciniu tapusį, konkursą, pagerbdama amžinybėn išėjusį savo talentingą ir darbštų nari.

Pirmą kartą Aloyzo Barono vardo suskambėjo Amerikos lietuvių tarpe prieš 38-erius metus. Karui baigiantis, Chicago lietuvių kultūrinis gyvenimas buvo gana skirtingas nuo dabartinio. Muzikinis veikimas buvo dar gana gyvas: solistų ir chorų koncertai, net operetės pasirodavo Chicago scenoje. Buvo gausiai lankomos įvairios paskaitos, smagiai sukosi visokie mėgėjų teatrų rateliai. Tik literatūrinė veikla buvo sustingusi. Apie grožinės knygos išleidimą nė svajoti nebuvo galima, nes knygos nepirkamos dūlėjo sandėliuose. Literatūros vakarų nė vardo nebuvo girdėti.

Man liko atminty kai kas iš labai išpūdingo Vinco Krėvės „Srovė“ pranašuma, maždaug taip rašė: „Šios novelės autorius turi tikro talento žymių; jo stilius savitas ir idomus, kalba graži, charakteriai ryškūs. Jis būtinai turi toliau rašyti ir savo talento neužleisti, tai ateity sulauksim gero rašytojo“.

Kaip visi žinome, Baronas Vincas Krėvės patarimus vykdė, savo

Sonėi Pipiraitė-Tomarienei įteikiama 1986 m. Aloyzo Barono vardo novelės konkurso premija š. m. gegužės 17 dieną Lietuvos Bendruomenės Cicero apylinkės suruoštamame Aloyzo Barono 70 metų gimimo sukaktės minėjime. Nuotraukoje: Lietuvos rašytojų draugijos pirmininkas

Česlovas Grincevičius, premijos mecenatas dr. Kazys Ambrozaičis ir laureatė Sonė Pipiraitė-Tomariene. Čia spausdinamas jos žodis, pasakytas priimant premiją už novelę „Rozalijos teisybė“, kuri buvo išspausdinta 1987 m. gegužės mėn. 10 d. „Draugo“ priede.

Nuotrauka R. Rimkaus

Tai pinigų konkursui paėmė iš kasos, iš nario mokesčių. Todėl ir premija buvo 10 kartų mažesnė už dabartinę. Dauguma rašytojų dar tebevargo Europos stovyklose. Bet Amerikoje jau gyveno trys žymūs rašytojai, būtent: Jonas Aistis, Antanas Vaičiulis ir Vincas Krėvė. Tad juos ir išdrįsime pakviesti į vertintojų komisiją, šalia mūsų, čekiečių. Buvau tada valdybos ir tos komisijos sekretore, todėl man teko su jais susirašinėti. Konkursas buvo slaptas. Pirmoji premija už novelę, vardu „Srovė“, buvo paskirta Aloyzui Baronui. Tame konkurse tas jaunas rašytojas nugalėjo patyrusius ir žinomus novelistus, būtent antrą vietą laimėjusį Amerikos rašytoją Antaną Tulį ir trečią vietą gavusį Juozą Švaistą.

Man liko atminty kai kas iš labai išpūdingo Vinco Krėvės „Srovė“ pranašuma, maždaug taip rašė: „Šios novelės autorius turi tikro talento žymių; jo stilius savitas ir idomus, kalba graži, charakteriai ryškūs. Jis būtinai turi toliau rašyti ir savo talento neužleisti, tai ateity sulauksim gero rašytojo“.

Kaip visi žinome, Baronas Vincas Krėvės patarimus vykdė, savo

talentą išugdė, parašė daug romanų ir novelių, susilaukė garbės ir pripažinimo.

Tas novelės konkursas buvo istorinis įvykis, nes, kiek žinau, Amerikos lietuvių gyvenime pats pirmasis. Manau, kad to pirmo konkurso pirmosios premijos laimėjimas, o ypač Vinco Krėvės giriantis ir drąsantis žodis stipriai pastūmėjo Baroną taip greitai ir gausiai rašyti. Savo talento ir darbo vedamas, mielos žmonos ir draugų skatinamas, jis susilaukė daug gerbėjų ir skaitytojų.

Draugai jį skatino ir gyrė, bet komplimentų Baronas nemėgo. Išėjus naujai knygai, būdavo, susitikęs klausia: „Na, kaip ta mano knyga?“ Kol pradėdavo rankioti mintis, ka apie tą knygą kalbėti, jis pats perspėja: „Komplimentų nepasakok. Ir trūkumų neiškok. Aš pats geriau už visus žinau, kokie tos knygos trūkumai ir klaidos. Tik viena pasakyk: ar ta mano naujoji knyga geresnė ar blogesnė už

pirmiau išėjusią?“ Šitaip perspėta, aš jau lygindavau naują knygą su pirmesnę, vis raudama pažangos. Baronas, išklauses tokio trumpo aptarimo, patenkintai šyptelėdavo ir sakydavo: „To tik ir norėjau žinoti. Jeigu darau pažangą, tai man ir gana“.

Keisti gyvenimo vingiai: prieš 38-erius metus aš buvau pradininkė novelės konkurso, kurį laimejo Aloyzas Baronas, o šiaandien patį laimejuo tu paties Aloyzo Barono vardo novelės premija.

Vincas Krėvė savo „Dainoje apie arą“ simbolizuoja laisvą ir nepavergiamą žmogaus dvasią. Dar kitokių simboliu man nusiviliet matytas erelių lakiojimas kalnuose. Per dieną skraidė, ieškodami maisto sau ir vaikams, vakare, saulei nusileidus, ereliai išskrenda į padanges ne maisto ieškoti, bet pasilakioti. Kalnuose jau temsta, tik ant aukščiausių viršūnių dar rauduoja tolimos saulės šviesa,

alpenglow. Ereliai kyla aukštyn ir aukštyn, kol pradingsta kalnų šešėliuose, bet pagaliau, sukdami ratus, iškyla taip aukštai, kad vėl pasiekia šviesą ir patys joje susivinta.

Tas erelių vakarinis lakiojimas man atrodo kaip žmogaus kūrybinio gyvenimo simbolis. Gyvena rašytojas, rašo gerai, skraido aukštai, visi jį steb, ir gėrisi jo sklindamy. Bet ateina naktis — mirtis, pradingsta mūsų skrajūnas. Tik jo darbai, jo kūryba iškyla dar aukščiau, kol dar ryškiau sublizga, nemirtingumo saulės nušviesti.

*Ereliai skraido vakarais,
Kai saulės jau nėra,
Tiktai aukščiausiai kalnai
Žeruoja dar žara.*

*Pakyla jie aukštai aukštai —
Tas kelias tik juodi,
Kol prietemoj blyškaus dangaus
Jau jų neberandi.*

*Nematomi, bet kyla jie
Vis kantriai, pamažėl,
Kol, saulės taką siekdami,
Pamato šviesą vėl.*

*Tada, džiaugsmingai šaukdami
Kalnam, dangaus erdvėm,
Vėl nardo saulėje linksmi,
Žėredami žvaigždėm!*

ALOYZO BARONO NOVELĖS KONKURSAS

Lietuvių rašytojų draugijos valdyba sudarė 1987 metų Aloyzo Barono novelės konkurso vertinimo komisiją iš Dalios Svugaitės-Bylaitienės, Adolfo Markelio ir dr. Alfonso Šešplaukio-Tyruolio. Novelės rankraščius siųsti pasirašius slapvvardžiu, į atskirą užlipintą voką irrašant vardą, pavardę ir adresą. Nereikalaujant, nelaimėję premijos rankraščiai nebus grąžinami. Rankraščius siųsti iki 1987 m. rugpjūčio 1 d. šiuo adresu: Adolfo Markelio, 1836 South 49th Avenue, Cicero, Illinois 60650.

Premija už novelę — 500 dol. Jos mecenatas — Juozas Mikonis.

• Aloyzo Barono pomirtinis eileraščių rinkinys *Daiktai kasdieniniai* gaunamas „Drauge“, kaina — 5 dol. Taip pat gaunami ir romanai *Mirti visada sūspėsi* (1981) — 10 dol. bei *Laivai ir uostai* (1979) — 7 dol.

Viktoras Petravičius

Smelio bažnyčios, IV
Nuspalvinta grafika, 1986

Šiometinė tarptautinė dailės paroda Chicagoje

Šiomet sueina aštuoneri metai nuo pirmosios Tarptautinės dailės parodos Chicago's Navy Pier. Kas metai parodos augo ne tik dalyvaujančių galerijų skaičiumi, bet ir kokybe: ne kiekvienas dailės vienetas galejo patekti į šį milžinišką renginį dėl aukštų reikalavimų ir didelės atrankos. Šiometinė paroda buvo rengta tu pačių rengėjų, vadovaujant John Wilson, kuris metai iš metų drauge su Thomas Balckman rūpinosi parodos pasisekimu ir organizaciniais reikalais.

Paroda vyko nuo gegužės 8 iki 13 dienos, sutraukusi apie 40,000 žiūrovų ir 150 galerijų iš viso pasaulio. Nors jų visų bendras tikslas yra komercinis, tačiau tuo pačiu metu žiūrovas, kaip ir dailės ekspertas, turi progos pajusti vėliausią dailės skerspjūvį. Parodoje vyraavo naujausieji 1985-87 metų darbai. Linijų, formų ir spalvų įvairumas svaigiančiai veikia žiūrovą, keliaujančią po galerijas. Šiomet mažiau buvo matyti abstrakto. Stipriai dominavo natūrmorto tipo geros piešimo technikos darbai, sukeldami jau nebe piešinio, bet dailio tikrovės iliuziją. Šalia senųjų meistrų darbų, kaip Picasso, Matisse, Miro, ar vokiečių ekspresionistų piešinių buvo jaučiamas naujų idėjų ieškojimas jaunųjų kūryboje, tačiau

dauguma žiūrovų ilgiau stabtelėdavo prie vadinamųjų klasikinių dvidešimtojo amžiaus pradžios pagarsėjusių dailininkų. Šiame spalvų, formų ir linijų rodiniuose, bet ir kokybe: ne kiekvienas dailės vienetas galejo patekti į šį milžinišką renginį dėl aukštų reikalavimų ir didelės atrankos. Šiometinė paroda buvo rengta tu pačių rengėjų, vadovaujant John Wilson, kuris metai iš metų drauge su Thomas Balckman rūpinosi parodos pasisekimu ir organizaciniais reikalais.

Parodoje dalyvavo daugiausia Chicago, New Yorko, Los Angeles, San Francisco ir kitų Amerikos bei Kanados miestų galerijos. Neskaitant Europos žymiųjų dailės centrų, kaip Paryžiaus, Londono, Vienos, Romos, Vakarų Vokietijos, Ispanijos, Čekoslovakijos, parodoje matytos ir Australijos, Japonijos, Afrikos (Zimbabvė), Izraelio galerijos. Gaila, kad nematome nei lietuviškų galerijų, nei mūsų dailininkų darbų kitose galerijose. Nebūtų gėdos išstatyti nei Pečiūraitės, nei Eivaitės ar Sodeikienės kūrybos, jau nekalbant apie senųjų dailės veteranų, kaip Petravičiaus, Vizgirdos ar Domsaičio dailės darbu. Taip pat šiais metais nematyta nei sovietinės dailės, nei Lietuvos dailininkų darbų.

Apgailestina, kad šiemet nedalyvavo Lietuvos dailės muziejus skyrus pelno nesiekiančių dailės vienetų tarpe. Ukrainiečiai, lenkai, meksikiečiai nebglgai reprezentavo etnines grupes. Pernai ir mes pajėgėme pasirodyti Dailės muziejaus vardu, neturėdami patalpų ir nepajėgdami iki šiol susitarti dėl bendros veiklos su Čiurlionio galerija, šiuo metu neturinčia net savos valdybos. Ar ne laikas nusikratyti menkavertiskumo kompleksą ir pradėti rimtą darbą vietoj žaidimų menu. Čiurlionio galerija galėtų būti atdara lankytojams bent savaitgaliais ar didesnių suvažiavimų metu, paveikslai galėtų būti išimami iš sandėlių pravedinimui. Galėtume parodyti savo užkastus meno lobius žiūrovui, kad ir Domsaiči, Petravičių, Dobužinskį ir begales kitų, ramiai snaudžiančių Dailiojo meno institute ar Čiurlionio galerijos skryniuose. Reikėtų suvokti, kad paveikslų turejimas dar nėra pilnavertė meninė veikla. Reikėtų išbusti iš sandėlio arba perduoti meninę veiklą organizuoti jaunesniems ir pajėgesniems.

a.m.

Viktoro Petravičiaus dailės darbų paroda

Balandžio 26 dieną devyniolika naujų Viktoro Petravičiaus darbų buvo išstatyta naujose Algimanto Kežio „Galerijos“ patalpose, Stikney, Chicago priemiestyje. Romantiško pobūdžio darbų pavadinimai, kaip „Rožių sodas“, „Amžina šviesa“, „Taika su žeme“ ar „Kelonė po amžinybę“, greičiau yra atsitiktiniai; negu atitinką Petravičiaus liaudies stiliaus grafiką. Kokia technika ji būtų atliekama, ji yra petravičiška, originali, primityvi, be jokio saldaus prieskonio, tikra. Šioje parodoje juodų linijų ir atspalvių gausumas, rūstus, sustingęs judesys ir liūdesio bei melancholijos gaidos reprezentuoja dabartinį juodąjį Petravičiaus kūrybos laikotarpį.

Aplamai, Viktoras Petravičius visoje savo kūryboje yra optimistiškas, giedras ir vitalus, išskyrus juoduosius periodus, susijusius su dailininko asmeniškų praradimų. Po žmonos Aldonos mirties, kaip ir prieš trisdešimt metų sūnaus Petriuko, Petravičiaus kūryba natūraliai skamba minorine gaida, stipriai užakcentuota šioje Kežio „Galerijos“ parodoje.

Šalia tamsaus monopruntu kolorito dailininkas šį kartą panaudojo dvi anksčiau nenaudotas spalvas — sidabrines ir auksines, — teikiančias paveikslams bizantinį ikonų atspalvį. Ar šis dailininko išradinumas reikalingas jo kūrybos tobulinimui, iš pirmo žvilgsnio sunku spręsti. Kaip žinome, Petravičius visada buvo linkęs į bandymus, kad ir į

spalvotą grafiką, su dideliu pasisekimu žavėjusią mūsų ir amerikiečių žiūrovą, bet taip pat likusia ištikima jo juoda-balta grafinei tradicijai. Ar šis sidabrinis — auksinis švytejimas suteikia daugiau mistikos šios rodos makabriškiems, praradimą vaizduojantiems paveikslams?

Taip pat reikia kai kur suabejoti jo erotiniais momentais grafikoje, tiesa, liaudiškais, bet kartais stokingais estetinės nuojautos.

Tradiciskai stiprus kompozicijos atžvilgyje yra penkių dalių „Smelio bažnyčių“ ciklas su tipiniais petravičiškais stois-komis figūromis ir „Begalinio skausmo“ triptikas.

Gegužės mėnesį Viktoras Petravičius atšventė savo 81-jį gimtadienį. Reikia džiaugtis, kad artimųjų mirtis jo nesugniuždė, kad mirties atodūsis įkvėpė naujos gyvytės grafikos gimimui ir naujai jos plėtojei. Ilgiausių metų mūsų Petravičiui!

a. m.

Dailininkas Viktoras Petravičius per jo parodos atidarymą „Galerijoje“ 1987 m. balandžio 26 d.

Nuotrauka Algimanto Kežio

Atsilankiusieji į Viktoro Petravičiaus parodos atidarymą „Galerijoje“ balandžio 26 dieną sugiedėjo „Ilgiausių metų“ dailininkui, švenčiančiam 81-ąją gimtadienį. Antros eilės

viduryje — Viktoras Petravičius, jo kaireje — dukra Izida ir zentas Leopoldas von Braun, dešinėje — sūnus Linas, priekyje — dukraitės Larana ir Lisana.

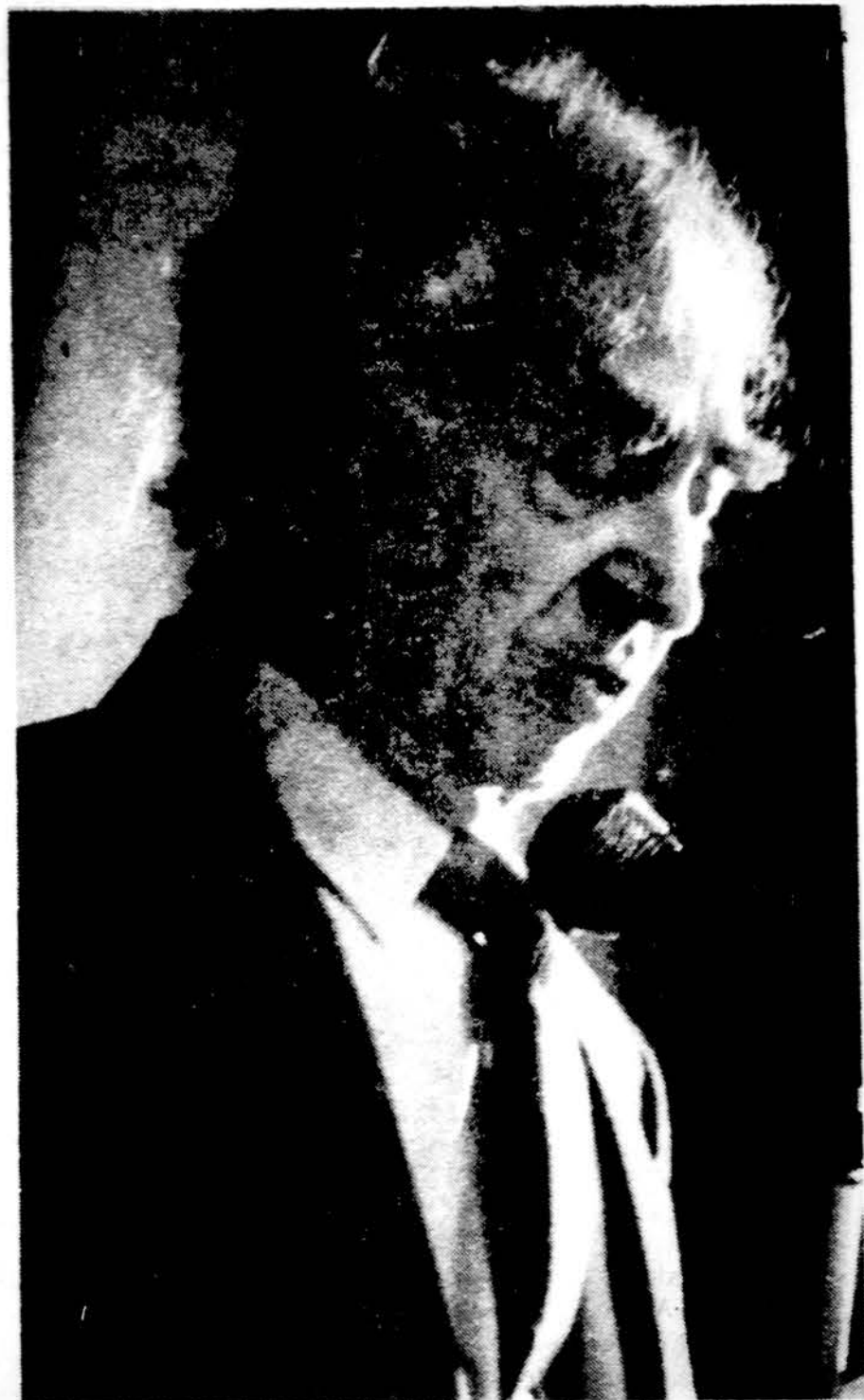
Nuotrauka Algimanto Kežio

Brazdžionis – lietuvių tautos poetas

Sukaktuvinė akademija Los Angeles 1987 metų gegužės 9 dieną

JUOZAS KOJELIS

Kaip ir dera, Pietų Californijos lietuviai poetui Bernardui Brazdžionui, jo 80-jo gimtadienio proga, suruošė sukaktuvinę akademiją šių metų gegužės 9 dieną, dedami pagrindinius akcentus ne sukaktuvinėi, bet akademinėi daliai. Organizacinis komitetas per trumpą laiką, bet dirbdamas labai intensyviai, pasiekė beveik maksimalių rezultatų: pirmą kartą buvo atlikta kompozitoriaus Broniaus Budriūno kantata „Per pasaulį keliauja žmogus“, parašyta vienam iš populiariausių Brazdžionio eileraščių, Brazdžionio poezijos pradžmėnų paieškojo ir kūrybos derlių aptarė iš Washingtono atvykęs rašytojas Antanas Vaičiulaitis. Kitą dieną, gegužės 10, jubilato intencija Šv. Kazimiero parapijos bažnyčioje šv. Mišias aukojo ir pamokslą pasakė iš New Yorko atvykęs poetas Leonardas Andriekus, tėvas pranciškonas. Akademiją apvainikavo paties jubilato žodis, kuriame buvo „šoulių“ ir „nelauktumų“, ką rašytojas Antanas Vaičiulaitis randa ir visoje Brazdžionio kūryboje.

Bernardas Brazdžionis

Nuotrauka Vytauto Maželio

Poetų balsas – tautų balsas

Giovanni Papini teigimas, kad „poetų balsas visuomet buvo tautų balsas“, iš lietuvių poetų turbūt geriausiai tinka Brazdžionui. Pats Brazdžionis savo žodyje prisipažino: „Begyvendamas, besimokydamas rašyti ir berašydamas, pamačiau, kad vertiausias ir tikriausias tavo kritikas ir tavo įvertintojas yra skaitytojas. Tavo tauta yra tavo kūrybos šaltinis, kurio gyva lastelė ir tu pats esi. Jei jauti savo tautos gyvybės pulsą, gyvas esi ir tu pats“.

Kompozitorius Bronius Budriūnas ir kai kurie kiti kompozitoriai Brazdžionio eileraščius naudojo ir naudoja savo dainoms, giesmėms, kantatoms, himnams. Mat Brazdžionio eilėse, nežūrint kokį jų turinys, dėl jų intymumo su lietuviška pasaulėjauta, anot Budriūno, lietuvis kompozitorius lengvai suranda muzikos motyvus, muzikos gaidą. Tiesa, neteko girdėti, kad koks kompozitorius okupuotoje Lietuvoje būtų panaudojęs Brazdžionio eiles. Bent nežinoma, kad toks kūrinys kada nors būtų buvęs viešai atliktas. Bet nebus suklysta teigiant, kad tai atsitiko prievartinės rusiško komunizmo sistemos valia. Kiekvienas šviesesnis turistas, atsilankęs Lietuvoje, Brazdžionį ten randa gyva. Tai patvirtino paskaitininkas Antanas Vaičiulaitis ir sveikintojas Linas Kojelis.

Tai paliudija visas pluoštas sveikinimų jubilatui, gautų iš Lietuvos: „Ačiū už Jūsų jautrius ir gausius eileraščius“, „Linkiu naujų literatūrinių laimėjimų, turinančių lietuvių literatūra, plečiančių jos menines ribas. Propaguok ir ateityje grožio ir poezijos pasaulį... telydi Tave Dievo palaima“, „... kad gyvotum sveikas ir stiprus dar ilgus, ilgus metus ir dar daug kartų iš Tavo gilaus kūrybos šaltinio semtu gėrio, grožio ir tėvynės meilės“, „Ir – kad Tu žinotum, kaip Tavo skaitytojai gerimės Tavim, kaip branginam Tavo sukrauta lobį... Gyvuok ir laikykis kaip tas Ažuolas, apie kurį taip gražiai parašai: „Stiprybės, sveikatos, naujų pranašingų vizijų“, „Jūs šventė yra visu poezijos mylėtojų šventė, visos mūsų poezijos šventė, visos lietuvių literatūros šventė. Lenkiuosi Jūsų asmeniui, lenkiuosi Jūsų talentui, lenkiuosi ir tiems milžiniškiems dvasiniams

lobiams, kuriuos Jūs įnešėte ir tebešėsite visų mūsų kultūrai“. Taip Brazdžionį sveikino šviesūs Lietuvos lietuviai, kada per visą okupacijos laikotarpį, iki 1987 metų, oficialioje, partijos aparčikų kontroliuojamoje spaudoje apie Brazdžionio poeziją nė vieno teigiamo sakinio nebuvo parašyta. „Tai dekadentinės krypties poetas“, skelbė jų enciklopedijos. Gi skaitytojas Lietuvoje, kuris skaitė kontrabandos keliu gautas Brazdžionio eiles, padarė kita jo poezijos įvertinimą. Tik šių metų pradžioje „tarybinė literatūrologija“ „atrado“, kad toks poetas pasaulyje gyvena. Ne tik atrado, bet ir pradėjo gundyti „grįžti į tėvynę“. O grįžimą pradėti su Meškiuko Rudnosiuko nauja laida Lietuvoje. Brazdžionis įgundymus atsakinėjo su neatlaidžiu egzilo išdidumu maždaug taip: iš tėvynės aš niekad nebuvau išėjęs, tad ir grįžti man nereikia. Grįžkite jūs, iš kur esate ateję.

Sveikino ir laisvieji

Turbūt iškilmingiausiai jubilatą pasveikino Bronius Budriūnas su naująja kantata „Per pasaulį keliauja žmogus“. Kantatos atlikimas, – tai kompozitoriaus-dirigento Broniaus Budriūno, Šv. Kazimiero parapijos choristų, solistų – Birutės Vizgirdienės ir Antano Polikaičio bei akompaniatorės Raimondos Apeikytės pasisventusios santalkos vaisius. Per trumpą laiką, dirbant su entuziazmu, pasiektas neeilinis laimėjimas. Chorui stiprinti eilinė choriste dainavo solistė Vita Polikaitytė-Vilkienė.

Šalia kantatos choras dar padainavo Brazdžionio žodžiams parašytą Broniaus Budriūno populiariąją dainą „Mano protėvių žemė“, kuri turi taip pat kantatos elementų. Sveikinimai sukaktuvininkui Bernardui Brazdžionui ir žmonai Aldonai atėjo iš visų kampų. Sveikino Lietuvos diplomatijos šefas dr. Stasys Bačkis su žmona, konsulai, rašytojai, dailininkai, muzikai, visuomenininkai. Sveikinimai pasiekė net iš tolimos Australijos.

(Nukelta į 4 psl.)

DE PROFUNDIS

Iš gilumos šaukiuos Taveš, o Viešpatie,
Iš gilumos susopusios širdies,
Einu Taveš, Paguodos Žodžio ieškoti,
Einu Taveš, vidurnaktinio Žvaigždės!...

Bedaliai stovime,
Išgirsk vaitojimą,
Klausyk raudojimo
Vaikų tavų –
Tave tikėjome,
Tavy sudėjome
Tavimp tekėjimą
Dienų savų...

Karčiais nuodais apkarto mūsų žemės vaisiai,
Mūs rankų drebančių nelaisvėj nukrinti...
Pradžudėm praeitį, praradom dabartį, beteisiai,
Kaip skurdūs lauko paukščiai, drebam neviltį.

Bedaliai stovime,
Išgirsk vaitojimą,
Klausyk raudojimo
Vaikų tavų –
Tave tikėjome,
Tavy sudėjome
Tavimp tekėjimą
Dienų savų...

Tik Tu, kuris gyvent pažadini leliją,
Kuris laukus šilkais, o kalnus sidabru apdalinai,
Kurio alsaime numirę kelias ir ligonys gyja, –
Tik Tu, o Viešpatie, tik Tu tark Žodį iš Tenai...

Bedaliai šaukiame,
Ateik arčiau, ramink,
Stebuklo laukiame
Vaikai tavi.
Tamsoj užduosome,
Bet ne, nežūsime,
Tavy vėl būsime
Gyvi, gyvi!

Iš gilumos šaukiuos Taveš, o Viešpatie,
Iš gilumos susopusios širdies,
Einu Taveš, Paguodos Žodžio ieškoti,
Einu Taveš, vidurnaktinio Žvaigždės.

Kaip kalnuose upeli, Viešpatie,
gražink belaisvius mūsų!

Kaip tyruos karavaną, Viešpatie,
gražink belaisvius mūsų!

Kaip savo gūžton paukštė, Viešpatie,
gražink belaisvius mūsų!

Ir kaip nulaužta šaka, Viešpatie,
gražink belaisvius mūsų!

Bedaliai šaukiame,
Ateik arčiau, ramink,
Stebuklo laukiame
Vaikai tavi.
Tamsoj užduosome,
Bet ne, nežūsime,
Tavy vėl būsime
Gyvi, gyvi!.

Tu stosi, Viešpatie, Galybių Kunigaikšti,
Ir kris karaliai, kaip vergai žemi, po kojų,
Tu eisi, Viešpatie, ir Tavo priešas ten nevaikščios,
Ir nebedengs tamsa Tavų namų, sodybų mūsų ir gojų...

Tu stosi, Viešpatie,
Jų bombos kris kaip rūkas.
Tu tarsi, Viešpatie,
kaip lapai jie drebės.
Tu mosi, Viešpatie,
ir vėl diena bus Dzūkijos.
Tu šauksi, Viešpatie,
pakils jie iš duobės –
Šurpiam biržely kritę Pravieniškiuos,
Ir Zarasuos, ir Petrašiūnuos, ir Panevėžy,
Rainių miškio kankiniai, kaip kraujo žvaigždės blykčios,
Kad liautus tėviškė skausme rankas gražyt!

Ir bus Aukštaičiuose,
ir bus Žemaičiuose
Dvasia jų amžių amžiais vis gyva!.
Ir žengs i ateitį,
ir bus gyva tauta,
Laisva kad šviestų amžiais Lietuva!

Iš gilumos šaukiuos Taveš, o Viešpatie,
Iš gilumos susopusios širdies, –
Ateik, ateik i tamsų mūsų vargo vieškelį,
Ir mūsų rytdieną nušviesk, šviesi Žvaigždė!

1943.I.27

TREMTINIO MALDA

Deja, tėvynės ilgesy didysis,
Deja mums, Dievo rankos užmirštieš,
Deja sodyboms krantuose Dubysos,
Deja man, tremtiniui, deja, kur liko, tiems...

Deja, kaip ryto rūkas, žemės garbei,
Deja tuštieš tuščių dienų vardams, –
Ne jie išvers rudens nebuitį žuarbia,
Ne jie, ne jie mūs gyvastį nulems!

Kalnuos Altajaus pušys, pasilenkit,
Aukštyn tu debes pakelk, sunkus dangau,
Tyliau patrankos frontuos, taip netrenkit,
Nestokit kelio balsui meldžiančio žmogaus...

Atgal atgręžk sparnus, vakari vėjau,
Į Baltijos pakrantę baltą grįžk,
Laukuos pavasario kur brolis grūdą sėja,
Sesuo kur ievų kvapsniui veria langus ir duris.

Garsiau už garsą mirtį nešančių morytų,
Netilė tūkstančio perkūnių garsė,
Aidekit žodžiai lig tėvynės mano giriu,
Gyvi lietuvio gyvo gauskit širdyse!

Deja, tėvynės ilgesy didysis,
Deja mums, Dievo rankos užmirštieš,
Deja sodyboms krantuose Dubysos,
Jei jos vergaut išeitų svetimieš!

– Kas Gedimino seną pilį saugos,
Kalne kas vėliavą pakels ir kas nuleis,
Jei jūs paliksit žemė, kur užaugot,
Po vargo atdūsiais graudingais ir giliais...

Kas užrakins rudens aruodų kletį,
Kas motina, kas seserį paguos,
Kai jos per ūkaną, per vėtrą ir per lietu
Lauks laisvės rytmečio, rymodamos languos?

Kas aptvers kapą savanorio, gele
O kas pavasarį ankstyvą pasodins,
Kas Baltijos pakrantę gintarėlių
Bangų išplautą iš smilties surinks?..

O, Dieve, niekas, jei ir jūs išeisit,
Tais pat keliais, kur tėvas knygnešys,
Kur mes anamet, skurdžiai ir beteisiai...
O, Dieve, niekas, jei ir jūs visi...

Kas tėviškės athels vartus, kai grįšim,
Kas žiburį uždegs, kas alkanus pavaldydis?..
Kas kas pavasarį po baltą vyšnią
Mūs, ištremtųjų, atminimui pasodins?..

O, Dieve, niekas... Ne, neveski iš tėvynės,
Už nuodėmes ar už nepalaimas netremk,
Tiek rudenu globojės, glaudės, gynes,
Nunešt nedavęs vėjui atšauriam.

Rūpintojėli, kas tave prie kelio,
Škausme kas vieniša, kas užmiršta lankys,
Kas Motiną Mariją žydinčių berželiu
Per Sekmines vainikais apkaišys?..

O, niekas, Dieve, ne! Nuimk šią lemtį rūščią
Ir mūs mažų už svetimas didžių kaltes nebausk...
Nuo amžių mūsų žemė ta ir amžiais ji tebus čia
Gyva, pakėlus smūgius viesulo žuarbaus.

KANKINIŲ PALIKIMAS

Mirusieji kalba gyviesiems.

Iš mūsų degančių žaidžių jūs gėrėt ugnį,
Ir ji neleido, kad apakumėt nakčia;
Jūs mūsų kūnų tiltu ejoj per bedugne,
Ir nepaklydot nei anapus jos, nei čia.

Už mūsų, mirusių, gyvenimo šešelio
Jūs drasūs ejoj, kaip už sienos, nešini
Vardais didvyrių; ir lengvai pakėlėt
Jūs našta milžino – bevaliai ir silpni.

Iš mūsų skausmo žydinčio vainiko
Jūs, tartum perlus, raškėt sau spyglius garbės.
Jums – balto marmuro paminklai; mums teliko
Budelio ašara, nukritus prie duobės.

Už mūsų, mirusių, vardu, už mūsų žygių,
Augs didelė, laisva, nemirštanti tauta!
Ir kūdikėlis ties rankas i saulę savo vygė,
Ir jojo siela bus kaip nuometas balta...

Bernardas Brazdžionis

Kur prasidėjo Bernardo Brazdžionio gyvenimo kelionė?

ANGELE NELSIENĖ

Žodis, tartas pradėdamas Bernardo Brazdžionio sukaktuvinę akademiją šių metų gegužės 9 dieną Los Angeles.

Man labai džiugu pasveikinti visus atvykusius į šią neeilinę šventę, kurios tema yra „Per pasaulį keliauja žmogus“.

Kur prasidėjo poeto Brazdžionio gyvenimo kelionė? Gyvenimo siūlą vyniodami, grįžkime atgal praeitin...

Wolfgang von Goethe yra pasakęs: „Wer den Dichter will verstehen, muss ins Dichters Lande gehen“; lietuviškai sakytumėm, kas kūrėją-poetą nori suprasti bei pažinti, tas turi aplankyti jo kraštą ir pamatyti sąlygas, kuriose jis išaugo, gyvena ir emė reikštis kūryboje.

Nežinau, ar geriau pažinsime ir suprasmės šios dienos solenizantą, bet tikrai manau, yra verta nors keliais žingsniais aplankyti tą jdomų kraštą, kuriame yra jo šaknys, kur jis ejo viduriniųjį mokslą, kur pradėjo rašyti pirmuosius eilėraščius. Toji šalis — tai šiaurės rytų Lietuva, Biržų miestas, kur stūksojo kunigaikščių Radvilų pilies griuvėsiai, o pilį supo romantiškas Širvenos ežeras. Jau vien tos aplinkos pakaktu, kad sužavėtum ir sujaudintum, tik kartą apsilankęs, pradėtum svajoti ir kurti.

Gaila, kad tos Lietuvos dalies man neteko matyti. Biržuose aš niekad nebuvau, visa tai sužinojau iš literatūros ir iš solenizanto lūpų. Tad eilėraščių nemėginsiu kurti, bet mano žodžius apie ikvėpimo kupiną biržietišką žemę gali patvirtinti ne vienas šio vakaro dalyvis, kaip kompozitorius Bronius Budriūnas ir kiti. Ten gyvena ne viena literatūrinė garsenybė.

Bernardo Brazdžionio motina buvo kilusi iš Vabalninko, keliolika kilometrų į rytus nuo Biržų, o tėvas — iš Pumpėnų parapijos, arčiau Panevėžio. Poeto išgyventas savos žemės šaukimas tuo suprantamesnis, žinant, kad jo tėvai, išvykę Amerikon, tą patį savos žemės ilgesį jautė ir todėl po kelerių metų sugrįžo vėl į tėviškę, parsiveždami ir mažąjį Bernardą. Brazdžionių šeima gyveno prie Pasvalio. Šiame Biržų-Panevėžio plote gyveno visi Bernardo motinos ir tėvo giminės. (Plačiau ir daugiau apie tai sužinosite iš netrukus išsiančios Alės Rūtos knygos *Margo rašto keliu*.)

Kai 1921 metais Bernarda tevas atvežė į Biržų gimnaziją. Biržai jau buvo žinomas poetu miestas. Iš Biržų apylinkės buvo kilęs aušrininkas poetas Stanislovas Dagilis (jam biržietiški vienoje aikštelėje net paminklas pastatė). Iš jo humoristinės kūrybos pasimokęs, vėliau Kazys Binkis, biržietis nuo Papilio, parašė populiariąjį „Tamošių Bekepurį“. Biržuose mokyti pradėjo ir revoliucines dvasias poetas Julius Janonis. Binkio ir Janonio pėdsakai dar buvo neatšalę, kai čia, pilies papėdėje apsigyveno jaunas mokinukas, apie jokiais literatūras dar negalvojęs, tik su nuostaba žvelgęs į pilies kalną supančius topolius, skęsdamas į nuostabią iki sielos gelmių jaudinančią praeities mistiką. Netrukus, belankydamas gimnaziją, jis sužinojo, kad čia veikia jaunu literatū būrelis, kurių tarpe buvo Alfonsas Jakubėnas, vėliau išleidęs eilių rinkinį, bet įsigijęs teisininko profesiją ir eiles užmiršęs; Jokūbas Dągas, vėliau išaugęs į žymų skulptorių, dabar gyvenantis Toronte; Kostas Šnarskis, nenumaldomas „svieto lygintojas“, į amžiausią galą Biržuose dirbęs muziejninko darbą; pora klasių aukščiau už Brazdžionį mokėsi ir mokinių

susirinkimuose savo eilėraščius skaitė Kazys Jakubėnas, kuris, kaip ir Julius Janonis, buvo revoliucijos idealų išpažintojas. Janonis, taisy idealais nusivylęs, po spalio revoliucijos nusižudė, o Jakubėna, sulaukusį antrosios komunistų okupacijos, metų metais už savo idealus sėdėjęs Lietuvos kalėjimuose, kaip neištikimai tarnaujanti, komunistai nužudė...

Bernardas Brazdžionis savo gyvenimu ir savo kūryba buvo laimingesnis — jis stoji į kitas, priešingas pozicijas. Jis, garbinęs ne svetimus vienokius ar kitokius statusus, o aukščiausias kūrėjų Kūrėja ir tėvynės Lietuvos laisvės idealą, gali džiaugtis sulaukęs vyriausio biržietiško amžiaus, biržietiško, kurių tarpe dar galėtume paminėti vabalninkėną Balį Sruoga, Panemunėlio dainių, Kalevalos vertėją kunigą Adolfą Sabaliauską ir jaunesnius, dar gyvus — iš kurių Eugenijus Matuzevičius gyvena ir kuria Lietuvoje, o Jungtinėse Amerikos Valstybėse — humoristikos meistras Leonardas Žitkevičius.

Reikia pažymėti, kad visiems biržietišiems netrūksta humoro ir taip pat visi moka vaikams vaikiškai parašyti. Kas gi iš mūsų nėra deklamavęs „Meškiuko Rudnosiuko“?

Yra sakoma, kad vienas vyras — ne talka, vienas žodis — ne šneka ir vienas posmas — ne daina... Daug dainių išaugino Biržų žemė, daug posmų sudėjo biržietiški poetai, jaugė į mūsų literatūros kamieną ir į mūsų širdis. Džiaugiamės viena jų — Bernardą Brazdžionį — turėdami savo tarpe ir kartu švesdami jo neeilinį gimtadienį.

Mes tikimės, kad šį vakarą sudėtinėmis pastangomis mes jam padovanosim kelias trumpas valandėles džiaugsmo, kartu su juo sakydami:

*Tavo dūmai, tėviške, nekartūs
Ir nedūgys einančiam takai,
Ir ne vargas žydi Tavo vartuos,
Ir visi Tau brangūs mes
vaikai.*

Linkime poetui Bernardui Brazdžioniui dar daug kūrybingų metų, žengiant toliau literatūros — poezijos dąsų keliais!

Bernardo Brazdžionio sukaktuvinėje akademijoje š. m. gegužės 9 dieną Los Angeles: (nuo viršaus aplink) 1. poetas su rašto žmonėmis — Antanas Skirius, Elena Tumienė, Leonardas Andriekus, Antanas Vaičiulaitis, Alė Rūta, Bernardas Brazdžionis, Bronys Raila, Danutė Mitkienė ir Pranas Visvydas; 2. sukaktuvininką sveikino prezidentinis patarėjas Linas Kojelis, kurį Bernardas Brazdžionis prieš 31 metus nešė prie krikšto; viduryje — Elena Tumienė, kairėje — Juozas Kojelis; 3. Aldona ir Bernardas Brazdžioniai prie sukaktuvinio torto, atlydėti Rudnosiu (Kiškutės ir Mošinskio); 4. Bernardas Brazdžionis sveikinamas susirinkusiųjų sukaktuvinę šventę, kairėje — kompozitorius Bronius Budriūnas, dešinėje — Jona Vaičiulaitienė.

Brazdžionis — lietuvių tautos poetas

(Atkelta iš 3 psl.)

Kaip kūrėja, gvyja tautos lastele, ir jo kūrybą vertina skaitytojas šioje pusėje? Štai keli pavyzdžiai:

„... tas Jūsų pagerbimas dar ryškiau išsklė Jūsų asmens ir kūrybos kelio turtingumą ir turtingumą bei reikšmę lietuvių tautos laisvės ir sutėmų dienose“ (Stasys A. Bačkis); „Ačiū Tau už Amžiną Poeziją, jos šventą žodį, kuris tiek daug teikia ir teiks džiaugsmo, grožio ir paguodos. Ačiū Dangui, kad jis Tave mums siuntė, globojo ir išsaugojo, kad būtum Didžioju Svyturiu pačioj tamsiausioj mūsų laikų naktį“ (Ceslovas Grincevičius); „Jūs

kūrybingos plunksnos vaisius per amžius liks brangių tautos pasididžiavimų“ (Anicetas Simutis); „Nors amžiaus laikrodžiai nesustoja, tačiau Jūsų kūrybinga plunksna ir toliau šaukia tautą tiek pavergtame krašte, tiek laisvame pasaulyje į kovą prieš smurtą, apgaule ir pagrindinių žmogaus teisių pažeidimą“ (Vaclovas Kleiza); „Linkime dar daug metų keliauti per pasaulį, skelbiant mūsų Tautos skriaudas ir saukiant savąją Tautą į ryžtingą kovą prieš skriaudejus“ (Viktorija ir Juozas Bagdonai); „Savo pranašiškais pragybiais liudijai Visatos Kūrėja, įprasminti žmogaus kelionę pasaulyje, džiuginai, džiugini ir džiuginsi savo kūryba ir jaunaisius, ir vyriausius“ (Juozas Laučka); „Su giliu dėkingumu švenčiu šią dieną kartu su visa mūsų žeme ir jos žmonėmis, kad Viešpats suteikė mums Bernardą Brazdžionį — Žmogų, Poetą, Draugą“ (Nelė Mazalaitė-Gabienė); „JAV Lietuvių Bendruomenė yra Jums didžiai dėkinga už Jūsų kūrybos lobyną, kuris žadino ir tebežadina tautą ir jos išsivijimą Lietuvai sunkiausiose valandose. Savo eilėmis buvote per pasaulį keliaujančiu tremtiniu, pranašu, šaukiančiu lietuvių burtis prie lietuvių, tautos sąžinė, ne vienam mūsų atsiliepusia Aš čia — gyva“ (Algimantas Gečys).

Praplėstame sukaktuvinės akademijos leidinyje — programoje paskelbta daugiau kaip 30 Los Angeles lietuvių organizacijų ir pavienių asmenų sveikinimų. Skaitant juos, pasitvirtina Bernardas Brazdžionio teigimas, kad „verčiausias ir tikriausias (poeto) kritikas ir įvertintojas yra skaitytojas“.

Žodžiu sveikino konsulas Vytautas Čekanauskas ir Linas Kojelis, atvykęs iš Washingtono. JAV LB Kultūros tarybos pirmininkė Ingrida Bublėnė sveikinimą perdavė Romas Bubyly.

Programos pabaigoje savo užaugintų rožių puokštė ir „Valio, valio“ melodija poetas Bernardą Brazdžionį pasveikino buvusi Lietuvos valstybinės operos solistė Alodija Dičiūtė-Trečiokienė, kuri 1940 m. kovo mėn. 4 d. Brazdžioniui įteikiant valstybinę literatūros premiją už

Kunigaikščių miestą, Vilniaus universiteto didžiojoje salėje dainavo Konrado Kavecko parašytas dainas — „Per pasaulį keliauja žmogus“ ir „Jei gyvenimas sapnas“. Abu tie Brazdžionio eilėraščiai buvo išspausdinti premijuotame *Kunigaikščių miesto* rinkinyje.

Vaičiulaitis apie Brazdžionį

Rašytojos Alės Rūtos aptartas kaip „rašytojas, literatūros mokslininkas, kritikas, vertėjas, stambių literatūrinių premijų laimėtojas“ Antanas Vaičiulaitis savo paskaitoje (kuri iššisai bus išspausdinta *Aidų* žurnale) davė įžvalgas ir Brazdžionio pasaulėjautą formavusius veiksnius ir į pačią kūrybą. Anot Vaičiulaičio, nėra formuliu, pagal kurias būtų galima nustatyti kūrinio vertę. Reikia skaityti. Gi skaitant Brazdžionio poeziją, „prieš tave išsienia Brazdžionio poeinės struktūros monumentalumas, jo temų skalės visuotnumas, nuo aukščiausių galybių ligi mažo vabalėlio, jo lyrikos atvirumas amžiams ir dabartijai, jo nerimas ir drąsa skelbti tiesą net nepalankiausiose atmosferose, jo intonacijų įvairumas — nuo išdidžių, pranašiškių ir rūsių ligi kūdikiškių skaidrių arba žaismingų ir elegantiškų“.

Vaičiulaičio įžvalga, Brazdžionio poezijoje „kartais stebina šuolių staigumas ir nelauktumas, — nuo iškilmingų liturginių giedojimų ir graudinimų į kokią gamtos detalę. Visumoje vyrauja neišvengiamo būtinumo nuotauka, kai jis žvelgia į pasaulį, į jo ateitį, ir tada poeta paguodžia „Jaiminanti Viešpaties pavasario ranka“. Visa tai vainikuoja ir suldyo virtuozinė išraiška, sakykime, techninis vikrumas.

Savo išore Bernardas Brazdžionio lyrika yra grynai savita, vieništelė mūsų literatūroje ir netgi kitur. Savo kūrybos veidu — tai pats originaliausias mūsų lyrikas, autentiškas, iš niekur nesiskolines, trumpai tariant, „brazdžioniškas“, tokį braižą išugdė iš savo versmių ir mums jį savo menu išreiškęs.

Kalba Brazdžionis

Atsistojimais ir valiovimais į sceną sutiktas ir nuo scenos palydėtas poetas Bernardas Brazdžionis tarė „brazdžioniška“ žodį, su netikėtumais ir šuoliais nuo Gary Hart prie pažiūrų išskakymo apie poeziją, iš komiškių situacijų pereinamas į lyriškų pasazus. Sustokime prie jo pažiūrų poeziją:

„Kai kas man prikiša dėl naudojimo aktualijų, politikos. Norėčiau paklausti, kas nustatė poezijos tematiką? Savo kūryboje nevarau jokios „politikos“ ir negaudau „aktualijų“. Pirmiausia man svarbu kūrinys, eilėraštis. Juo, tiesa, noriu tą ar kitą mintį pasakyti. Neuzdarau jos hermetiškai, kad reiktų sifruoti, bet ir nepaleidžiu nuogos. Minties išraiškai ieškau žodžių, vaizdų ir tinkamų poetinių formos priemonių, — rimo, ritmų“.

„Poezija yra ir Horacijaus „pamokymai“ Mecenatui kaip gyvenyti. Poetiškai Dante kardinolus ir kitus to laiko didžiūnus sugrūdo į pragarą. Poezija yra perso, matematiko ir astronomo, Omar Kajamo vyno ir merginų apdavinavimai. Poezija yra Donelaičio pamokslai būrams, ir Maironio „Mylėk, lietuvi, tą brangią žemę“, ir Kudirkos „Ne tas yra didis“. Visos tos temos įeina į amžinųjų temų ir idėjų lobyną, kuris, amžiams bėgant, turteja ir gausėja“.

„Dievas, velnias, meilė, neapykanta, gamta, gyvenamasis momentas, žmogus su visa savo jausmų gama visada buvo poetinės kūrybos centre. Gyvenimui keičiantis, jo turiniui augant ir įvairėjant, jo situacijos komplikuojantis, jo problemoms gausėjant, negalima norėti, kad žmogaus kūryba, o kartu ir poezija, nuo gyvenimo atsiliuktų, atitoltų ir bylotų tik praėjusių gadynių vaizdais ir žodžiais, kad šių dienų modernus žmogus mastytų prieškarinėmis kategorijomis“.

O ir skaitytojas ne visada vienodai nusiteikęs poezijos atžvilgiu. Tai poetas išreiškia šiais posmais:

*Kartais mes poezijoje ieškome
Žemiškų dienų užsimiršimo.*

*Kartais klausomės prastos giesmelės
kėkšto.*

Turtumei gimtų miškų gūdaus ošimo:

*Kartais regim dangų prasiverus,
Kartais amžių balsą girdim didi,
Kartais einame su ja kaip Ahasveras,
— Viešpaty, mus vedanti, ištyde...*

„Nedėkinga lyriko dalia“, kalbėjo Brazdžionis, „nes visa, ka jis sako, ir džiaugsmą, ir skausmą, ir meilę, ir pagiežą, — savo ir tūkstančių kitų, — jis sako savo vardu, o žmonės meile pasiima, pagiežą jam palikę, džiaugsmą iš jo atima, o už skausmą ir liūdesį jį apkalina ir pasmerkia...“

„Tą dalį aš žinoju. Tą likimą aš jaučiau. Todėl daviau kalbėti Vaidilai ir leidau tarti žodį pasmerktajam myriop, kad būtų kaip dramoj arba romane, kur niekas nekaltina autoriaus nei už vagies, nei už žmogžudžio, nei už paskutinio išgamos burnojimą“.

Savo žodį poetas baigė įspūdinga „Aš čia — gyva“ deklaracija. Po tu visų išsiskaymų losangeliečiams artimas poetas Bernardas Brazdžionis tapo dar aktimesnis.

Akademijos organizatoriai

Sukaktuvinė akademija ruošė iš organizacijų atstovų sudarytas komitetas, kuriam vadovavo JAV Lietuvių Bendruomenės Vakarų apygardos pirmininkė Angelė Nelsienė. Atidarymo kalbėje ji supažindino dalyvius su Biržų kraštu, kur Brazdžionių šeimos šaknys, kur būsimasis poetas gimė, mokėsi ir pradėjo rašyti eiles. Komiteto rūpestiu, šventė buvo tikrai iškilmingai suorganizuota ir tvarkingai pravesta. Komiteto nariai buvo: A. Audronienė, S. Korienė, S. Šakienė, D. Černienė, R. K. Vidziūnienė, V. Vilkas ir V. Žalpsys. Ypačiai daug darbo idėjo, organizuojant akademiją, LB Santa Monica apylinkės pirmininkė Stasė Korienė.

Akademijos programa sklandžiai pravedė Violeta Gedgaidienė. Buvo daugiau talkininkų (D. Trotmanaitė), mecenatų (Gasparas Kazlauskas), programos papildytojų (Meskiukas Rudnosiukas su mama), bet šventės dvasią lėmė Pietinės Californijos lietuviai, entuziastingai reiškę pagarbą ir meilę epochinio masto poetui — Bernardui Brazdžioniui.

Viktoras Petravičius. Smelio bažnyčios, I Nuspalvinta grafika, 1986. Iš parodos „Galerijoje“ 1987 m. balandžio 26 d.